

Jak vzdělávat o totalitě - a proč na tom záleží?

16.10.2025 - Petra Jungwirthová | Ústav pro studium totalitních režimů ČR

Vzdělávání o totalitních režimech dnes není jen otázkou dějepisu, ale širší společenskou výzvou. Ústav pro studium totalitních režimů usiluje o to, aby mladá generace získala nejen historické znalosti, ale také schopnost kriticky myslet, rozpoznat manipulaci a vnímat hodnotu svobody. Jakými cestami a formami se toto vzdělávání bude dál rozvíjet, ukáže čas - podstatné však je, že téma neztrácí na aktuálnosti. O dané problematice jsme vedli rozhovor s ředitelem instituce Ladislavem Kudrnou.

Proč je podle Vás důležité vzdělávat o totalitních režimech právě dnes?

Domnívám se, že vzdělávání o totalitních režimech není pouze záležitostí historické paměti, ale především prevencí. Abychom rozuměli současnosti, musíme pochopit mechanismy minulosti. Jak vzniká totalitní moc, jak se šíří propaganda, jak se zneužívají média, jak se potlačuje občanská svoboda - to jsou jevy, které nejsou výlučně spojeny jen s 20. stoletím. Vidíme je i dnes, byť v jiných podobách. Pokud mladí lidé porozumí tomu, jak tyto procesy fungovaly v minulosti, mají větší šanci rozpoznat varovné signály v současnosti.

Na koho se vzdělávací činnost ÚSTR primárně zaměřuje?

Zásadní roli hrají pedagogové, kteří jsou našimi přirozenými partnery. S nimi konzultujeme výukové materiály, metodiku, diskutujeme o tématech, která rezonují ve třídách. A samozřejmě cílíme přímo na studenty - nejen skrze školy, ale i prostřednictvím projektů s kulturními a mediálními partnery. Usilujeme o to, aby naše materiály nebyly suché ani dogmatické. Naopak - aby vedly k přemýšlení, diskusi, k porozumění hlubším souvislostem.

V nedávné době jste spolupracovali se spolkem 3Kino a režisérem Vavřincem Menšlem. Co tato spolupráce přinesla?

Velmi si této spolupráce vážím. Vavřinec Menšl i tým 3Kina dokázali otevřít složitá témata způsobem, který je přístupný a přitom hluboký. Nejde jen o další ročník filmového festivalu s historickým přesahem. Tato platforma propojuje dokumenty, hrané filmy, diskuse, výstavy i vzdělávací aktivity. Důraz je kladen na kritické myšlení a občanskou odpovědnost - to je dnes nesmírně důležité.

V této souvislosti vznikl i nový pracovní list. Můžete jej blíže představit?

Ano, ve spolupráci s 3Kinem a odborníky z našeho týmu vznikl pracovní list s názvem Komunismus jako nástroj neomezené moci a manipulace. Je určen pro středoškolské studenty, ale lze jej použít i v jiných kontextech. Snaží se ukázat, jak komunistický režim systematicky ovládal společnost - pomocí propagandy, cenzury, strachu, deformace jazyka i každodenního dohledu. Materiál propojuje historické prameny, otázky k diskusi i audiovizuální obsah.

Co je podle Vás na takových materiálech nejcennější?

To, že nejsou jen výkladem faktů. Mají potenciál oslovit studenta i emocionálně - skrze konkrétní osudy, osobní svědectví, vizuální prvky. Když se podaří probudit v mladém člověku zájem, otázku, pochybnost - pak jsme úspěšni. Naš cíl není dát „správné odpovědi“, ale podnítit samostatné myšlení.

Totalitní režimy stály na poslušnosti a uniformitě. My se snažíme podpořit opak: svobodu myšlení a odvahu ptát se.

Má ÚSTR do budoucna v plánu rozšíření těchto aktivit?

Rozhodně. Naše práce v oblasti vzdělávání je jednou z klíčových priorit. Chceme rozšiřovat nabídku moderních a metodicky kvalitních výukových materiálů, podporovat učitele, spolupracovat s dalšími institucemi i jednotlivci z oblasti kultury, médií a vzdělávání. Minulost totiž není uzavřená kapitola – neustále ovlivňuje naši přítomnost. A vzdělání je nejlepší cestou, jak z ní vytěžit poučení, nikoli opakování.

Jaké nové přístupy a technologie využíváte ve vzdělávání o totalitních režimech, aby byly pro studenty srozumitelnější a přitažlivější?

Vzdělávání o totalitních režimech nesmí zůstat jen u výkladu dat a historických událostí. Musí být živé, vizuální, interaktivní – tak, aby se student dokázal do minulosti skutečně vcítit. Proto se i my snažíme využívat moderní nástroje a technologie. Naše Oddělení občanského vzdělávání dnes například pracuje s virtuální realitou, která umožňuje žákům, studentům i učitelům doslova ‘prožít’ jeden den v sovětském gulagu. Ocitnout se v prostoru, slyšet hlasy, zažít stísněnost a bezmoc – to má mnohem silnější dopad než jakýkoli výklad. Je to jedna z cest, jak vytvářet hlubší porozumění a zároveň empatii. Nejde nám o šok, ale o pochopení. Protože jen ten, kdo rozumí minulosti, dokáže čelit výzvám současnosti.

Děkujeme za rozhovor.

AUTOR: PETRA JUNGWIRTHOVÁ

FOTO: KAREL CUDLÍN

<https://www.ustrcr.cz/jak-vzdelavat-o-totalite-a-proc-na-tom-zalezi>